

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

ZBORNİK RADOVA

sa godišnje prezentacije rezultata
naučno-istraživačkog projekta

SOCIJALNA PARTICIPACIJA OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU

Beograd
2013.

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
IZDAVAČKI CENTAR – CIDD

ZBORNİK RADOVA

sa godišnje prezentacije rezultata naučno-istraživačkog projekta
„Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću“

Beograd, 2013.

ZBORNİK RADOVA

sa godišnje prezentacije rezultata naučno-istraživačkog projekta
„Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću“

Izdavač

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača

Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik

prof. dr Mile Vuković

Urednik

prof. dr Branka Jablan

Štampa

Planeta print, Beograd

Tiraž: 100

ISBN 978-86-6203-043-6

Saopšteni radovi rezultat su rada na projektu "Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću" (ev. br. 179 017), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Svi radovi u ovom Zborniku saopšteni su na stručno-naučnom skupu sa međunarodnim učešćem „Savremeni defektološki rad – zahtevi teorije i prakse“

Skup su organizovali:

Medicinski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Društvo defektologa Vojvodine – Novi Sad

Dom „Veternik“ – Veternik

Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ – Novi Sad

16.11.2013. godine na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu

Marina Kovačević-Lepojević, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Vesna Žunić-Pavlović, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Miroslav Pavlović, Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Republika Srbija

PRIMENA TRENINGA RODITELJSKIH VEŠTINA U PREVENCIJI EKSTERNALIZOVANIH PROBLEMA U PONAŠANJU*

Prisustvo eksternalizovanih problema u ponašanju dece i adolescenata često se povezuje sa neadekvatnim roditeljstvom. Sa razvojem eksternalizovanih problema uočava se da roditelji brinu više, posledično snižavajući svoje kapacitete za vršenje roditeljske kontrole i nadzora, dok adolescenti postaju sve rezistentniji na njihove sporadične napore za pružanjem pomoći i podrške. Edukacija roditelja i unapređivanje roditeljskih veština smatra se važnom pretpostavkom pozitivnog razvoja dece i adolescenata. Cilj rada je predstavljanje i analiza treninga roditeljskih veština u prevenciji ispoljavanja eksternalizovanih problema u ponašanju dece i adolescenata. Rezultati evaluacionih studija ukazuju na posebnu uspešnost ove intervencije kada se primenjuje u školskom kontekstu u kombinaciji sa programima za decu i nastavnike.

Ključne reči: adolescenti, deca, eksternalizovani problemi, trening roditeljskih veština

TRENING RODITELJSKIH VEŠTINA

Rezultati istraživanja pokazuju da se neadekvatno vršenje roditeljskog nadzora smatra jednim od najznačajnijih rizičnih faktora za ispoljavanje različitih eksternalizovanih problema u ponašanju, poput bežanja iz škole i od kuće, vandalizma, agresivnog ponašanja, druženja sa delinkventnim vršnjacima (Garner et al., 2010), pušenja (Dick et al., 2007), zloupotrebe alkohola (Webb et al., 2002) i droga (Lac & Crano, 2009), kockanja (Vachon et al., 2004), rizičnih ponašanja na internetu (Law et al., 2010) i drugo. Trening

---

* Članak je proistekao iz rada na projektu „Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću” (ev. br. 179 017), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

roditeljskih veština (TRV) smatra se jednom od najuspešnijih intervencija u prevenciji eksternalizovanih problema u ponašanju dece i adolescenata.

U oblasti prevencije eksternalizovanih problema u ponašanju dece i adolescenata TRV se primenjuje još od šezdesetih godina dvadesetog veka. Osnovne karakteristike ove intervencije su: prevashodna zasnovanost na radu sa roditeljima; sticanje veština identifikacije i praćenja problema u ponašanju; unapređivanje veština komunikacije i roditeljskog nadzora; analiza tekućih problema i postignutog napretka u odnosu roditelj – dete; preporučeno trajanje od 6–8 nedelja kod mlađe dece sa blažim simptomima i 12–25 nedelja kod težih slučajeva (Liabø & Richardson, 2007). Među najdelotvornijim modalitetima je Patersonov TRV koji uključuje obuku roditelja za praćenje ponašanja dece tokom dužeg vremenskog perioda, uspostavljanje kućnih pravila, nagrađivanje i kažnjavanje u zavisnosti od ponašanja deteta i rešavanje aktuelnih nesporazuma kako ne bi prerasli u konflikt (Welsh & Farrington, 2010).

Trening se može primenjivati u radu sa roditeljima dece predškolskog i školskog uzrasta, adolescenata, dece sa ometenošću. Intenzitet programa i način primene zavisi od individualnih potreba porodice, tako da se u praksi TRV primenjuje u različitom okruženju (kućni uslovi, škola, zajednica); na selektivnom ili indikovanom nivou; u formi individualnog, grupnog rada, multimedijalnih prezentacija i drugo. U kombinaciji sa unapređivanjem roditeljskih veština, često se primenju programi za decu i nastavnike (Welsh & Farrington, 2010), poput programa za unapređivanje akademskih veština roditelja (rutine učenja, čitanja, pisanja), uključenosti u školovanje deteta i slično (Farrington & Welsh, 2004).

Rezultati rigoroznih evaluacionih studija ukazuju na to da su delotvorne sledeće porodične intervencije: kućne posete, edukacija roditelja dece predškolskog uzrasta, primena TRV u kombinaciji sa edukacijom dece u školskom kontekstu i multisistemska terapija. S druge strane, klinički zasnovan trening za decu u kombinaciji sa TRV može se smatrati obećavajućim. Neefektivnim su se pokazali TRV u zajednici i u kućnim uslovima (Farrington & Welsh, 2004). TRV u školskim uslovima se primenjuje na univerzalnom, selektivnom i indikovanom nivou, na populaciji dece od 6 do 12 godina, u trajanju od 10 nedelja do 6 godina. Primetna je usmerenost na veći broj rizičnih faktora, kao što su: privrženost roditeljima i školi,

neadekvatno roditeljstvo, školski neuspeh i različiti aspekti socijalno-kognitivnog funkcionisanja. Analiza 24 studije efektivnosti, koje su ispunjavale složene metodološke zahteve, potvrdila je delotvornost većine primenjenih porodičnih intervencija, pri čemu se posebno izdvajaju edukacija roditelja i TRV (Farrington & Welsh, 1999).

Da bi TRV bio što uspešniji, porodicu treba posmatrati kao sistem. Preporuka je da se pri planiranju i primeni pažnja usmeri na faktore koji mogu ometati roditelje pri usvajanju predviđenih veština, poput bračnih problema, zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, psihijatrijskih problema, manjka socijalne podrške i drugo (Frick, 2001). Istraživanja koja su imala za cilj da utvrde zašto su u nekim porodicama rezultati primene skromniji, pokazala su da je kod majki koje su unapredile svoje veštine došlo i do redukovanja depresije. Drugim rečima, redukovanje depresivne simptomatologije je značajan prediktor održavanja efekata TRV tokom narednih 18 meseci (Patterson et al., 2004).

Upućivanje roditelja na TRV može imati formu naloga za podizanje kompetencija za vršenje nadzora nad detetom u trajanju do 12 meseci. Takvo rešenje je sadržano u britanskom Zakonu o antisocijalnom ponašanju (Anti-social Behaviour Act, 2003), s tim da neispunjenje ovog naloga povlači teže mere. Predviđanje sličnih odredbi može biti dobar način da se skrene pažnja na odgovornost roditelja i njihovu motivaciju, s obzirom da roditelji dece koja ispoljavaju eksternalizovane probleme u ponašanju neretko imaju nerealan uvid u sopstvene kompetencije za vršenje roditeljskog nadzora (Cohen, Rice & 1995).

ZAKLJUČAK

Može se zaključiti da TRV predstavlja značajnu intervenciju u prevenciji eksternalizovanih problema dece i adolescenata (Dishion et al., 2003; Galambos et al., 2003). U cilju što uspešnije primene TRV preporučuje se: prethodna procena i uvažavanje individualnih potreba; kombinovanje sa drugim programima za decu i nastavnike; neutralizacija ličnih i sredinskih stresora i rad na motivaciji roditelja; primena zasnovana na rezultatima o efektivnosti TRV i drugo.

LITERATURA

- Anti-social Behaviour Act (2003). UK, The Stationery Office. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/38/pdfs/ukpga_20030038_en.pdf
- Cohen, D., & Rice, J. (1995). A parent-targeted intervention for adolescent substance use prevention: lessons learned. *Evaluation Review*, 19 (2), 159–180.
- Dick, D., Riken, V., Purcell, S., Kaprio, J., Pulkkinen, L., & Rose, R. (2007). Parental monitoring moderates the importance of genetic and environmental influences on adolescent smoking. *Journal of Abnormal Psychology*, 116 (1), 213–218.
- Dishion, T., Nelson, S., & Kavanagh, K. (2003). The family check-up with high-risk young adolescents: Preventing early-onset substance use by parent monitoring. *Behavior Therapy*, 34 (4), 553–571.
- Farrington, D., & Welsh, B. (1999). Delinquency prevention using family-based interventions. *Children & Society*, 13 (1), 287–303.
- Farrington, D., & Welsh, B. (2004). Family-based crime prevention. In L. W. Sherman, D. P. Warrington, B. C. Welsh, & D. L. MacKenzie (Eds.), *Evidence-based crime prevention* (pp. 22–55). New York: Routledge.
- Frick, P. (2001). Effective interventions for children and adolescents with conduct disorder. *Canadian Journal of Psychiatry*, 46 (7), 597–608.
- Galambos, N., Barker, E., & Almeida, D. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development*, 74 (2), 578–594.
- Garner, R., Findlay, L., & Kohen, D. (2010). *Parental monitoring of adolescent's behaviour: Trajectories, risk factors, and associated outcomes*. Toronto: Canadian Council of Learning.
- Lac, A., & Crano, W. (2009). Adolescent marijuana use monitoring matters: meta-analytic review reveals the reliable linkage of parental monitoring with adolescent marijuana use. *Perspectives on Psychological Science*, 4 (6), 578–586.
- Law, D., Shapka, J., & Olson, B. (2010). To control or not to control? Parenting behaviours and adolescent online aggression. *Computers in Human Behavior*, 26 (1), 1651–1656.
- Liabø, K., & Richardson, J. (2007). *Conduct disorder and offending behaviour in young people*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Patterson, G., DeGarmo, D., & Forgatch, M. (2004). Systematic changes in families following prevention trials. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32 (6), 621–633.
- Vachon, J., Vitaro, F., Wanner, B., & Tremblay, R. (2004). Adolescent gambling: relationships with parent gambling and parenting practices. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18 (4), 398–401.
- Webb, J., Bray, J., Getz, G., & Adams, G. (2002). Gender, perceived parental monitoring, and behavioral adjustment: Influences on adolescent alcohol use. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72 (3), 392–400.
- Welsh, B., & Farrington, D. (2010). *The future of crime prevention: developmental and situational strategies*. Washington: National Institute of Justice.

Marina Kovačević-Lepojević,

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Vesna Žunić-Pavlović

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Miroslav Pavlović,

Institute for Improvement of Education, Republic of Serbia

APPLICATION OF PARENT MANAGEMENT TRAINING IN THE PREVENTION OF EXTERNALISING PROBLEMS

The presence of externalising problems in adolescence is very often associated with inadequate parenting. With the development of externalising problems, parents worry more and monitoring less; adolescents on the other side become resistant to the parents' sporadic efforts to provide assistance and support. Implementation of family interventions aimed at educating parents and parent management training, considered important assumption of the positive development of children and adolescents. The aim of this paper is the description and analysis of the parent management training intervention in prevention of externalising problems in children and adolescents. Results of evaluation studies indicate the effectiveness of this intervention in the school context, combined with programs for children and teachers.

Key words: adolescents, children, externalising problems, parent management training

